

УЎТ:633.11/37;631.52

БАҲОРГИ БУҒДОЙ НАВ НАМУНАЛАРИНИНГ ЛАБОРОТОРИЯ ШАРОИТИДА ҚУРҒОҚЧИЛИККА ЧИДАМЛИЛИГИНИ БАҲОЛАШ

Жанубий дехқончилик илмий тадқиқот институти

Таянч докторант: Азизов Бекзод Ғайрат ўғли

Қишлоқ хўжалиги фан доктори (DSc) катта илмий ходими:

Жўраев Диёр Турдиқулович

Аннотация: Глобал иқлим ўзгаришлари ҳаво ҳароратининг ошиши, ёз ойларида нисбий намликнинг кескин пасайишидан вужудга келадиган иссиқ шамоллар атмосфера ва тупроқ қурғоқчилигини келтириб чиқармоқда. Шунунга назарда мазкур мақолада лаборатория шароитида баҳорги юмшоқ буғдойнинг 3 та кўчатзоридан 75 та нав ва тизмаларининг қурғоқчиликка чидамлилигини аниқлаш мақсадида лабораторияда шароитида чидамлилиги юқори бўлган нав ва тизмалар келтирилган.

Калит сўзлар: Баҳорги юмшоқ буғдой, сахароза эритмаси, чидамли, ўртача чидамли, нав ва тизмалар, униб чиқиш даражаси.

Abstract: Global climate changes, the increase in air temperature, the hot winds caused by the sharp decrease in relative humidity in the summer months are causing atmospheric and soil drought. In this context, in order to determine the drought resistance of 75 varieties and lines from 3 seedlings of spring soft wheat in laboratory conditions, the varieties and lines with high resistance in laboratory conditions are presented.

Keywords: Spring soft wheat, sucrose solution, resistant, moderately resistant, varieties and ridges, germination rate.

Аннотация Глобальные изменения климата, повышение температуры воздуха, суховеи, вызванные резким снижением относительной влажности в летние месяцы, вызывают атмосферную и почвенную засуху. В связи с этим для определения засухоустойчивости 75 сортов и линий от 3-х сеянцев яровой мягкой пшеницы в лабораторных условиях представлены сорта и линии с высокой устойчивостью в лабораторных условиях.

Ключевые слова Яровая мягкая пшеница, раствор сахарозы, устойчивые, среднеустойчивые, сорта и гребни, всхожесть.

Кириш Республикамизда мавжуд лалмикор майдонларда юмшоқ буғдой кузги муддатда биринчи ёгингарчиликдан сўнг, баҳорги муддатда феврал ойининг охири ва март ойининг биринчи ўн кунлигида экилади. Шунинг учун лалмикор майдонлар учун яратиладиган янги навлар қурғоқчиликка, иссиқликка чидамли, ҳосидор бўлиши билан бир қаторда икки фаслли (дуварак) бўлиши,

қисқа ўсув даврида юқори биомасса ҳосил қила оладиган навлар бўлиши мақсадга мувофиқдир.

Н.Коробейников маълумотларида олиб борилган тадқиқотларига кўра, қурғоқчиликка чидамлилик ва юқори ҳосилдорлик хусусияти камдан-кам ҳолларда битта навада мужассам бўлади. Қурғоқчиликка чидамли ва чидамсиз бўлган навларда ўсимлик биомассаси, асосий бошоқ вазни ва дон вазни бўйича катта фарқ бўлиши кузатишган [1; 99-б].

А.Абдуазимов ва бошқаларнинг олиб борган тадқиқотлари натижасига кўра, об-ҳаво шароитининг иссиқ ва қуруқ келиши ёки қурғоқчилик рўй берганда буғдойнинг бошоқлаш босқичига қараб ўсув даври узун ёки қисқалиги бўйича навларга аниқ тавсиф бериш мумкин эканлиги кўрсатилган [2; 47-48 б.].

Буғдой баҳорда экилганда тупроқ ва ҳавонинг қуруқлиги туфайли содир бўладиган қийин шароитда ўсади, кўпинча ҳароратнинг ҳаддан ташқари ортиб кетишидан қийинчиликка дучор бўлади. Бу камчиликларни бартараф қилиш учун қурғоқчиликка чидамли эртапишар янги навларни яратиш лозим [3; 38-42-б].

Қурғоқчилик турларининг хилма-хиллиги ўсимликларнинг қурғоқчиликка чидамлилигини баҳолаш жуда мураккаб жараён. Қурғоқчиликка чидамлилик турли хил ўсимликларда турли хил хусусиятлардан келиб чиқади, баъзан битта белги етакчи ҳисобланади, баъзида уларнинг комбинациясида бир қарашда сезилмайдиган бир қатор хусусиятлар намоён бўлиши, ноқулай шароитларга бардош беришга ёрдам беради.

Сўнги йилларда кузатилаётган глобал иқлим ўзгаришлари ҳаво ҳароратининг ошиши, ёз ойларида нисбий намликнинг кескин пасайишидан вужудга келадиган иссиқ шамоллар атмосфера ва тупроқ қурғоқчилигини келтириб чиқармоқда. Сув муаммоси жиддий бўлган ҳозирги даврда сувдан самарали фойдаланиш ва тежамкор агротехнологияларни жорий қилиш, шунингдек иссиқликка чидамли бошоқли дон экинларини етиштириш ўта муҳимдир.

Олиб борилган тадқиқот натижаларимизга кўра лаборатория шароитида қурғоқчиликка чидамлилик ҳар бир петри чашкасида 50 дондан дон қўйилиб тайёрланган 15 фоизли сахароза эритмасидан 10 мл сув қўйилди. уруғларни филтр қоғозда термостатда 21⁰С да ўстириш орқали аниқланди. Назорат вариант уруғнинг униб чиқиши дистирланган сувда олиб борилиб, униб чиқиш даражаси фоизларда ифодаланади.

Фойдаланилган нава ва тизмалар қурғоқчиликка чидамлилиги бўйича кучли чидамли, ўртача чидамли ва кучсиз чидамли гуруҳларга бўлинди. (1 жадвалда)

**Баҳорги юмшоқ буғдой нав тизмаларининг қурғоқчилик шкаласи
бўйича баҳолаш.**

№	Кўчатзор номи	Ўрганилган нав ва намуналар	Чидамсиз	Кучсиз чидамли	Ўртача чидамли	Кучли чидамли
1	Рақобат	25	21	0	1	2
2	Назорат (Sel 20 th DSBWYT)	25	13	9	3	0
3	Назорат (Sel 20 th ESBWYT)	25	12	7	4	2
	Жами	75	46	16	8	4

Қурғоқчиликка чидамли навлар яратиш мақсадида жами селекциянинг 3 та кўчатзоридаги 75 та нав ва тизмаларнинг уруғлари олинди. Жумладан, баҳорги юмшоқ буғдойнинг рақобат кўчатзорнинг 25 та, назорат (Sel 20 th ESBWYT) кўчатзорнинг 25 та, назорат (Sel 20 th ESBWYT) кўчатзорнинг 25 та нав ва тизмалари уруғлари ўрганилди.

Лалмикор майдонларга мос буғдой навларни яратиш мақсадида лаборатория шароитида ўрганилаётган рақобат кўчатзоридаги нав ва тизмалари орасидан 2 та кучли чидамли, назорат (Sel 20 th DSBWYT) кўчатзоридан кучли чидамлилари юқ ўртача чидамлиси эса 1 та, назорат (Sel 20 th ESBWYT) кўчатзоридаги нав ва тизмалари орасидан кучли чидамли деб баҳоланган KR20-20thESBWYT-44 ва KR20-20thESBWYT-45 тизмалари унувчанлиги 86-94% эга бўлиб, илдиз сони 3-4 донани, илдиз узунлиги 4,33-5,58 см, қолиптели узунлиги эса 2,12-2,82см. гача ташкил этиб кучли чидамли эканлиги аниқланди.

Хулоса

Лаборатория шароитида ўруғларни қурғоқчиликка чидамлигини ўрганилганда баҳорги юмшоқ буғдойнинг лалми нав ва намуналар уруғларини сахароза эритмасида ундирилганда жами 75 та нав ва тизмалар орасидан 4 та тизма кучли чидамли, 8 та тизма ўртача чидамли, 16 та тизма кучсиз чидамли, қолган 46 та тизма эса чидамсиз эканлиги лаборатория унувчанлиги орқали аниқланди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Лепехов С. Б., Коробейников Н. И. Полевая и агрономическая засухоустойчивость сортов мягкой пшеницы в условиях лесостепи Алтайского края //Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2013. № 1 - С. 99.
2. Абдуазимов А., Жононов Б., Хуррамов С. Қишлоқ хўжалиги ва транспортда ресурстежамкор техника, технологияларни яратиш, самарали

фойдаланиш ва сервис муаммолари. Республика илмий-амалий анжумани материаллари тўплами. –Қарши. 2015. –Б. 47-48.

3. Юсупов Б.А., Нурбеков Ў.А. Ғаллачиликнинг илмий-амалий ечимлари (илмий тўплам). –Ғаллаорол, 2007. –Б. 38-42.

4. Dilmurodov S. D., Toshmetova F. N., Fayzullayeva D. Selection of high-quality donor varieties of bread wheat for hybridization //МОЛОДЫЕ УЧЁНЫЕ РОССИИ. – 2020. –С. 55-58.

5. Дилмуродов Ш. Д. Подбор исходного материала для селекции пшеницы озимой мягкой для условий Узбекистана на основе изучения хозяйственно ценных характеристик //Аграрная наука – 2018. – №. 2. – С. 58. (Лавронов Г.А 1969).